

лексики, поза сумнівами, є особистісною реакцією автора на дисгармонійність сучасного світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adorno T. Philosophie der neuen Musik. – Tubingen, 1949..
2. Пономаренко О. Основні тенденції розвитку українського фортепіанного концерту 80-90-х років ХХ століття. – Автореферат дис. ... кандидата мистецтвознавства: 17.00.03. – К., 2003.
3. Суторихіна М. Концерт – монолог // Українське музикознавство. Випуск 24.-К.: Муз. Україна, 1972.
4. Татарінцева І. Ліричне в концерті-симфонії 80-90-х років ХХ століття. – Автореферат дис. ... кандидата мистецтвознавства: 17.00.03. – К., 2002.

Nataliya Vakula

NEOCONSTRUCTIVISM FEATURES IN PIANO CONCERTS OF ANDRIY NIKODYMOVYCH

The article contains research of tendencies of dramatic and style renewal of the instrumental concerts of Lviv school of composers. A. Nykodymovych preserves the typological characteristics of genre with the consequent renewal of his music vocabulary, specifically in neoconstructivism direction.

Key words: A. Nicodemovich, piano concert, neoconstructivism, studying analys, ukrainian piano art.

Тетяна Боднарчук

ПОСТМОДЕРНІЗМ: ДО ПИТАННЯ АНАЛІЗУ ДЕФІНІЦІЇ

Відштовхуючись від визначень поняття «постмодернізм» в різноманітних галузях культури, авторка статті робить спробу узагальнити основні світоглядні та мистецько-стилістичні ознаки постмодернізму та подати узагальнене визначення дефініції, яке враховує усі аспекти цього явища.

Ключові слова: постмодернізм, ідеологія культури, методологічні засади стилеутворення, сучасна українська література.

Серед дефініцій сучасної культурології поняття «постмодернізму», незважаючи на його тривале існування, до сих пір викликає дискусії і суперечки про час його виникнення, про межу між модернізмом і постмодернізмом. Не розв'язана проблема засобів виразності і стилістики постмодернізму тощо. «За масштабами охоплення багатьох галузей людського буття і знання, за нагнітанням пристрастей і гостротою наукових дискусій прихід постмодернізму можна порівняти зіба що з позитивістською революцією попередніх десятиліть» [1, 22]. Появу феномена постмодернізму на Заході дослідники пов'язують з поглибленням кризи суспільної та художньої свідомості, які призвели до нових художніх форм. Однак найбільш важливими для його загальної характеристики є внутрішні, глибинні відмінності, що існують між творами художників, письменників, композиторів. Ці відмінності обумовлені насамперед наявністю або відсутністю любові та співчуття до людини, бажання та уміння на прикладі історії окремої особистості побачити загальнолюдські проблеми або, навпаки, продемонструвати лише «беззмистовність, знеціненість людського існування в сучасному безособовому світі» [2, 125].

Метою статті є проаналізувати зміст поняття «постмодернізму», спираючись на праці зарубіжних і вітчизняних дослідників культури та на прикладі розвитку української літератури визначити його специфічні національні форми, що проявляються в різноманітних галузях творчої свідомості.

Часові межі виникнення постмодернізму в різних країнах дослідники визначають від 50-х до кінця 80-х років ХХ ст. Багато науковців поширюють постмодернізм далеко поза царину мистецтв.

Багатогранність постмодернізму відчутна в рефлексіях А. Філіпова, який постмодерністами називає тих людей, хто оголошує кінець сучасності. Російський дослідник визначає постмодернізм як «раціональну стратегію поведінки, спрямованої на завоювання владних позицій в науці та культурі» [3, 34].

Центральною темою мистецтва постмодернізму стає тема повсякденності. Він шукає собі шляхи та засоби втілення цієї теми, створюючи низку протиріч. Вони полягають в тому, що, з одного боку, постмодернізм вдається до повної свободи, відмови від усього негуманного в суспільстві, з іншого – до відсутності обов'язкових атрибутів християнської культури – серця, душі, інтелекту. Цей характер культури ХХ ст. проявився у всіх видах мистецтва: в літературі, музиці, образотворчому мистецтві, кіно, хореографії.

В енциклопедичному довіднику «Сучасне зарубіжне літературознавство (країни Західної Європи та США: концепції, школи, терміни)» знаходимо: «Постмодернізм – багатозначний і динамічно рухомий залежно від історичного, соціального та національного контексту філософських, епістемологічних, науково-теоретичних і емоційно-етичних уявлень. Насамперед постмодернізм – це як характеристика певного менталітету, специфічного способу світосприйняття, світовідчуття та оцінки як пізнавальних можливостей людини, так і її місця та ролі в навколишньому світі» [4, 259].

Тлумачення поняття постмодернізму можна знайти і в українському «Літературознавчому словнику-довіднику»: «Постмодернізм – загальна назва окреслених останніми десятиліттями тенденцій у мистецтві, що виникли після модернізму та авангардизму» [5, 565]. На нашу думку, таке визначення поняття є занадто стислим і не враховує інших, крім мистецтва, сфер суспільної діяльності. Таке визначення має суто формальний, навіть не мистецтвознавчий характер, тому що воно жодним чином не пояснює, в чому ж полягає специфіка постмодернізму і що відрізняє його від модернізму та авангардизму, яким він начебто прийшов на зміну. В. Пахаренко у своїй праці «Нарис української поезики» розглядає поняття «постмодерн» як світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиліття приходить на зміну модернізму. Цей напрям – продукт післяіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування суперсистем – світоглядно-філософських, економічних, політичних. Постмодерн проявляється на кількох рівнях – онтологічному, гносеологічному, естетичному [6, 68]. Таким чином, В. Пахаренко дає програмний погляд на постмодернізм як на явище культури, враховуючи його світоглядні позиції.

Однією з причин відсутності чіткого визначення поняття постмодернізму у вітчизняній довідковій літературі є те, що ще й досі ведуться жваві дискусії щодо поняття, оскільки з його допомогою намагаються окреслити особливий період розвитку. Цей період є досить складним, суперечливим і різномірним явищем. Тут початком відліку стає не його естетична самобутність, для позначення якої використовується це поняття, а певний час – «постмодернізм», тобто – «після чогось». Цей підхід спрямовує увагу дослідників у минуле, спадкоємцем якого є постмодернізм.

Таким чином, проблема визначення самого поняття постмодернізму залишається актуальною. Постмодернізм вже самим фактом свого існування зобов'язаний минулому, яке він ніби суттєво заперечує як самодостатнє явище і яке може бути лише джерелом для створення постмодерністських творів. Намагаючись простежити, в чому полягають причини цієї «хронологічної експансії» постмодернізму, У. Еко підкреслює його найважливішу рису, яку можна вважати визначальною характеристикою постмодернізму як культурного феномена, та виявляє історичну зумовленість цього напрямку. Він зазначає: «Я сам переконаний у тому, що постмодернізм – не фіксоване хронологічне явище, а такий собі духовний стан. В цьому сенсі правомірною є фраза, що будь-яка епоха має власний постмодернізм. Очевидно, кожна епоха в певний момент підходить до межі кризи» [7, 460].

Вітчизняний постмодернізм вважають явищем вторинним відносно західного, оскільки він не став наслідком тотальної інформатизації українського суспільства. Та в Україні, на думку О. Петрової, це явище виникло пізніше, у 90-і роки ХХ ст. і отримало крайні форми, в яких деструктивність і хаотичність світу, знецінювання ідеалів відчуваються особливо загострено. «Крайніми формами постмодернізму пострадянське суспільство зобов'язане затяжному розкладанню тоталітарної системи, що душить будь-яку альтернативу. Насильство спричинило естетичний вибух. 90-і роки. Щойно впав під-

гнилий Радянський Союз. Прагнення молоді знати й бачити, що ж робиться там, за щойно піднятою «залізною завісою», спонукало до епатажу, до заперечення всього, що було вдома» [8, 50-51].

О.Петрова похідними для національного постмодернізму визначає такі положення:

- теза про нехтування усіма нормами моральності;
- використання ідеї А.Шопенгауера про психічну невірноваженість творчої особистості;
- ідеї Ф.Ніцше про «тіло як магістраль, через яку плине космічний потік» [8, 51];
- теза Ф.Ніцше про те, що філософ може бути вищий від істини;
- заклик Гайдеггера «залишмо образи кухаркам» [9, 105].

Далі вітчизняна дослідниця вказує саме на фактор вторинності українського постмодернізму, що використовує ідеї дадаїзму, американських гепенінгів 50-х років ХХ ст. тощо. Простором для перетворень українського постмодернізму стають також відроджені змісти національної традиції (наприклад барокової, класицистичної, романтичної), карнавальні перевертання, іронія над усталеними цінностями. Такий погляд на вітчизняний постмодернізм відчутний в роботах О.Забужко [10], З.Краснодембського [11], В.Скуратівського [12] та інших дослідників культури.

Загальноестетичний феномен постмодернізму як соціокультурної доби західної культури 80-х років ХХ ст. відрізняється від українського і в силу менталітету, і в силу історичного, соціального і національного контексту. Контекст сучасних художніх комплексів дуже багатозначний та динамічний, він є результатом активної творчої взаємодії різних традицій. У сучасній практиці одночасно функціонують кілька еталонів художньої творчості, які охоплюють різні світоглядні думки, уявлення, пошуки свого художнього різновиду. Так, своє оригінальне бачення постмодерністських ідей демонструють і українські письменники. Обговорюючи проблеми сучасного українського постмодернізму, необхідно розглянути картину політичної еволюції України за останні роки, яка була доволі самоочевидна. Нова політико-економічна система прийшла у суспільство, яке впродовж принаймні трьох століть проіснувало в режим постійного геноциду, етноциду та лінгвоциду. Суспільство, у якому були зруйновані етичні основи, а також був знищений комплекс моральних критеріїв його життєдіяльності. Масмедійний комплекс був слухняним утриманцем радянської влади, який зомбував суспільство в усіх напрямках – інтелектуальному, громадському, етико-моральному та навіть лінгвістичному. Тому і не дивно, що «формування громадської свідомості припинилося, ще не розпочавшись» [13, 71]. У перше пострадянське десятиріччя поглиблення процесу відчуження України від Європи мало катастрофічні наслідки не лише для суспільно-політичного буття, а й для культури. Закономірним результатом пострежимної політичної динаміки українського суспільства став «постколоніальний стан його культури» [13, 76]. Від цинічного обслуговування системи тоталітарної влади за кілька років культура пережила отримання ілюзорної свободи. Культурне життя набуло невідомих досі ритмів. Український культурний простір поглинав величезні маси західної культурної продукції, часто без необхідної критики. Згодом швидко перенасичувався і потребував чогось нового. Але під впливом європейської моди почала утворюватися і особиста культурна свідомість, втілена в літературних зразках своєї доби.

В українській літературі доби постмодернізму найкраще вдавалися негативні образи, ніж позитивні. З огляду на всеєвропейську культурну ситуацію другої половині ХХ ст. позитивні образи належали неіснуючій дійсності. І коли з'являється потреба наділити ними людину, в дійсності чи в художньому творі, виходить щось непереконливе, як таке, що належить культурі минулого. У наскрізь знекласиченому житті побачити добрі людинотворчі цінності майже неможливо. Вони побутують у вигляді гри, завуальованого насміху, пародіювання. Побачені нашою літературою дійснісні типи були вже образами ані позитивними, ані негативними; це були образи вже точно загальноєвропейські, по-сучасному постмодерні. Наприклад, Володька Лобода із Гончарового «Собору», Магазинник із «Чотирьох бродів» Михайла Стельмаха, «Самотній вовк» з однойменної повісті Володимира Дрозда.

Можна зазначити, що кінцевим результатом «зіткнення» з Європою став простраційний стан української культури. Одна її частина, полюючи за уявним майбутнім, відчужує від себе реальне минуле. Інша – прив'язавши себе до уявного минулого, відчужує від себе реальне майбутнє. Потрі-

бно звернути увагу на те, що саме українська культура опинилася в найтяжчому становищі порівняно з іншими пострежимними культурами. Жодна із східноєвропейських культур не зазнавала подібної ідеологічної та естетичної руйнації. Вся реальна українська культура, яка не підлягала ідеологічним маніпуляціям, була заборонена. Тому й не дивно, що основним формуючим продуктом для українського суспільства стали російський детектив, російська естрада. В Україні руйнація культури була періодичною, тому її відтворення щоразу мусило постійно починатися спочатку.

Виокремити ознаки українського літературного постмодернізму можливо, відштовхуючись від принципів історизму і діалектичного мислення. Слушно зауважила Л.Тарнашинська, що постмодернізм потрібно сприймати «як ланку в ланцюгу культурно-історичних епох загалом і літературного поступу зокрема» [14, 23].

Західний постмодернізм – передусім постіндустріальний, орієнтований на масового читача. Східноєвропейський постмодернізм, зокрема український, – передусім посттоталітарне, постколоніальне мистецтво. Тому й важко витлумачити український постмодернізм як певний стиль, метод чи напрям. «Постмодернізм – стан культури, епоха в розвитку цивілізації, що визначається як ситуація епістемологічної кризи, коли втрачено довіру до всіх культурних концепцій чи стилістичних манер художнього письма» [15, 14].

Головним проявом постмодерністської епохи є художній метод постмодернізму, що визначає спосіб моделювання митцем дійсності. Однією з його прикмет в літературі та мистецтві можна назвати феномен втрати авторитету автора й розмивання поняття суб'єкта. Якщо в межах постмодерністської епохи існують одночасно різні літературні течії, то в межах постмодерністського методу взаємодіють різні покоління. Зазвичай, говорячи про український постмодернізм, мають на увазі його стратегію творення текстів. Але при цьому ігнорується інша складова літератури, без якої вона не може існувати. Це чинник рецепції, читача. Необхідно пам'ятати, що постмодерна література передбачає не тільки наявність відповідних текстів, а й певний спосіб їх сприйняття. Цей спосіб сприйняття не є другорядним чинником створення текстів, а функціонує паралельно з ним [16].

На нашу думку, базовим пунктом класифікації української літератури повинні бути не часово-просторові чинники, а загальні способи втілення авторської свідомості в тексті. Насамперед, – спосіб творчого осмислення письменником концепції людини і світу. Адже культура, як зазначає П.Козловський, – це «самотлумачення суспільства та тлумачення людської суб'єктивності» [17]. Тому, на нашу думку, не зовсім переконливою видається теза про обмеження постмодерністської літератури стильовими рамками. Звичайно, можна говорити про найзагальніші стильові ознаки, при таманні певний мистецький епосі, проте не варто шукати всі стильові характеристики у конкретному художньому творі. Слід враховувати основоположні світоглядно-психологічні настанови, якими керується письменник у процесі роботи. На думку Л.Лавринович, існує декілька основних світоглядних рис постмодернізму в українській літературі:

- втрата віри у вищій сенс людського існування;
- заперечення можливості пізнання світу;
- погляд на повсякденну дійсність як на театр абсурду;
- поглиблена рефлексивність;
- іронічність та самоіронічність;
- орієнтація на ідеологічну незаангажованість [18, 42].

Як зазначає Р.Харчук, письменники-постмодерністи увагу «акцентують на маргінальному, що має здатність... переходити в стан типового» [19, 11].

Головною темою творчості Є.Пашковського, автора романів «Свято», «Вовча зоря», «Безодня», «Осінь для ангела», є неможливість існування на межі власної свідомості. Потік свідомості в його творах, за словами В.Єшкілева, «означає ситуацію тотальної безпритульності Людини» [20, 84]. Зневіра і розпач – звичайний стан героїв Є.Пашковського: «отруєні неправедним досвідом» минулого, вони несуть у собі звичне буденне божевілля, а тим часом «царство небесне все вище від землі» [20, 194].

Українська постмодерна проза в своєму діалозі з традицією звертається до бароко. Характерно

послідовне використання мотивів п'їтьми, руїн, таємних замків. В українській прозі використовується і специфічна модель героя – це не юродивий (як в російських текстах), а зібрана в екзистенційному плані людина, націлена на вчинки. Герою притаманний філософський склад розуму, неодмінний поетичний дар і талант ірраціонального розуміння істин.

Зовсім іншими є тексти Б.Жолдака (збірки «Спокуси: «Фантастичні та інші історії», «Бог буває»). Його проза досить іронічна, пародійна, з використанням суржика. Об'єкт пародії Б.Жолдака – «стара гумореска» й взагалі мовлення «напівзрусифікованого індивіда» [21, 26]. Жолдакова проза проводить межу між різними культурами та мовами і все це робить з іронією. Як зазначає К.Москалець, Б.Жолдак – «один із нечисленних українських авторів, що має «світле» око – найбезвихідніші ситуації завжди знаходять прийнятне етичне розв'язання, добро торжествує над злом» [22, 15].

Романи вже хрестоматійного українського постмодерніста Ю.Андруховича «Рекреації», «Московіада», «Перверзія» – це послідовні етапи визначення і пошуку ідеї, яка могла би вирішити проблему повноцінності людського життя. В «Рекреаціях» осмислюється прикордонна ситуація, в якій опинилися суспільство і людина, стан абсурдної гри, що підпорядковує людину, позбавляє його внутрішньої сутності. У «Московіаді» продовжується та розвивається ця думка. Спроба головного героя звільнитися від реальності суспільства закінчується невдачею. Ще більш розмитий та нецілісний персонаж «Перверзії» у фіналі роману нібито озвучує причину духовної спустошеності сучасної людини.

Підсумовуючи короткі міркування над дефініцією «постмодернізм», можна констатувати, що цим терміном охоплюється надзвичайно багатопланове утворення сучасної культури: від філософії і мистецтва до способів діяльності людини і суспільства взагалі. Постмодернізм сформував власну ідеологію, головними тезами якої стали нищівна критика традиційних цінностей, гуманізму, історизму та раціоналізму, неприйняття устрою сучасного суспільства та людини, яка здатна бути відповідальною за свої вчинки. У національному літературному постмодерністському варіанті українські письменники акцентують на глобальній проблемі знецінення вартості окремого індивіда, розмивання його ества під тиском держави, під тиском тотальної байдужості та непорозуміння. Вітчизняна література дедалі більше усвідомлює набуті українцями психологічні комплекси й тому не може залишити поза увагою роздуми про національне виродження, перемежовані зі зневірою та розпачем. Вітчизняний постмодернізм представлений різними за тематикою і стилістикою літературними формами, які відображають своєрідність явища в силу унікальності розвитку української культури загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Т. Лики российского постмодернизма // Вестник московского ун-та. – Сер.18. Социология и политология. – 2003. – №4. – С.22-46.
2. Затонский Д. Был ли «Дон Кихот» рыцарским романом? // Вопросы литературы. – М., 1986. – №8. – С. 125.
3. Филиппов А. Современность и повседневная рациональность // Стратегия (Москва). – 1998. – №1. – С. 32-40.
4. Энциклопедичний довідник «Сучасне зарубіжне літературознавство (країни Західної Європи та США: концепції, школи, терміни)». – Москва. – 1996. – С. 259.
5. Літературознавчий словник-довідник. – К., 1997. – С. 565.
6. Пахаренко В. Нарис української поезики // додаток до газети «Українська мова та література». – 1997. – С. 68.
7. Еко У. Нотатки на берегах «Імені троянди» // Еко У. Ім'я троянди. – М., 1989. – С. 460.
8. Петрова О. Між Сициллою потворного і Харибдою цинічного // Петрова О. Мистецтвознавчі рефлексії: Збірка статей. – Київ: КМ Академія, 2004. – С.47-54.
9. Петрова О. Дещо з архіву // Петрова О. Мистецтвознавчі рефлексії: Збірка статей. – Київ: КМ Академія, 2004. – С.87-107.
10. Забужко О. Дві культури. – К.,1990.

11. Краснодембський З. На постмодерністських роздоріжжях культури. – К., 2000.
12. Скуратівський В. Екранні мистецтва в соціокультурних процесах ХХ ст. – К., 1997.
13. Пахльовська Оксана. Українська культура у вимірі «пост»: посткомунізм, постмодернізм, поствандалізм // Сучасність. – 2003. – № 10. – С. 70-84.
14. Тарнашинська Л. Такі різні, такі цікаві... // Слово і час. – 1999. – № 7. – С. 23.
15. Семків Р. Постмодернізм як дискурсивність (з побіжними нотатками про українську літературну ситуацію) // Література плюс. – 1999. – № 11 – 12. – С. 14.
16. Ильин И. Массовая коммуникация и постмодернизм // Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М., 1990. – С. 90-96.
17. Козловський П. Постмодерна культура // Сучасна зарубіжна філософія: течії і напрями. Хрестоматія. Навч. посібник / Упор. В.В.Лях, В.С.Пазенок. – К., 1996. – С. 266.
18. Лавриневич Лілія. Сучасний український постмодернізм – напрям? стиль? метод? // Слово і час. – 2001. – № 1. – С. 44.
19. Харчук Р. Покоління постепохи (Проза) // Дивослово. – 1998. – № 1. – С. 11.
20. Повернення деміургів / Плерома 3'98: Мала українська енциклопедія актуальної літератури. – Івано-Франківськ, 1998.
21. Кознарський Т. Нотатки на берегах макабресок // Критика. – 1998. – №5. – С. 26.
22. Москалець К. Запитання без відповіді? // Критика. – 1998. – № 6. – С. 15.

Tetyana Bodnarchuk
POSTMODERNISM: TO THE QUESTION ABOUT ANALIZE OF DEFINITION

Taking into consideration all the definitions of postmodernism in different branches of culture, the author of the article generalizes the main world outlook, artistic and stylistic features of postmodernism. She wants to add a general meaning of definition with all aspects of this phenomenon.

Key words: postmodernism, branche of culture, metodological principles styleforming, modern ukrainian culture.

Vitaliy Ivanchenko

**ХОРОВА ТВОРЧИСТЬ КОМПОЗИТОРА ВАСИЛЯ АЛІТИ:
ЖАНРОВІ ПЕРШООСНОВИ ТА АСПЕКТИ ФОРМОТВОРЕННЯ**

Стаття є першою науковою публікацією про хорову творчість Василя Аліти. Тут в основному аналізується збірник «Усі життя в пісні», куди ввійшли твори, написані за період 1970–1999 рр. Крім жанрового аналізу творів, розглядаються деякі форми вокальної музики, зумовлені тісною взаємодією музичних закономірностей і словесного тексту.

Ключові слова: В.Аліта, збірник хорових творів, жанровий аналіз, форми вокальної музики, хорова творчість.

Аліта Василь Георгійович (15.10.1930 – 08.05.2005 рр.) – відомий український композитор, що в основному проживав у Маріуполі Донецької області, автор біля 200 творів, переважно хорових. Крім цього, він написав твори для симфонічного оркестру: «Приазовська фантазія», «Грецьке капричю».

У 1997 р. був виданий збірник творів на вірші грецьких поетів Приазов'я «Бузуки». З 2000 р. по 2004 р. вийшли збірники «Усі життя в пісні», (2002), «Мега юрти» (2003), «Пісні на вірші грецьких поетів» та «Пісні про «Азовсталь» і рідний край» (2004).

Ім'я В.Аліти відоме в Україні і поза її межами. Зокрема, його музика звучала в Києві, Донець-